

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC80 (82)

ISSN 1857-7059

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2023

YEARBOOK

2023

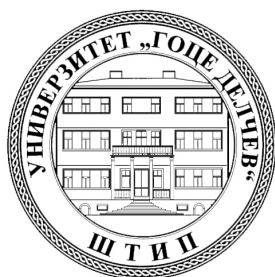

**ГОДИНА 14
БРОЈ 21**

**VOLUME 14
NO 21**

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2023
YEARBOOK
2023

ГОДИНА 14
БР. 21

VOLUME XIV
NO 21

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

ГОДИШЕН ЗБОРНИК ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

За издавачот:

проф. д-р Луци Караниколова -Чочоровска

Издавачки совет

проф. д-р Дејан Мираковски
проф. д-р Лилјана Колева-Гудева
проф. д-р Луци Караниколова -Чочоровска
проф. д-р Светлана Јакимовска
проф. д-р Ева Ѓорѓиевска

Редакциски одбор

проф. д-р Ралф Хајмрат – Универзитет од Малта, Малта
проф. д-р Неџати Демир – Универзитет од Гази, Турција
проф. д-р Ридван Џанин – Универзитет од Едрене, Турција
проф. д-р Стана Смиљковиќ – Универзитет од Ниш, Србија
проф. д-р Тан Ван Тон Та – Универзитет Париз Ест, Франција
проф. д-р Карин Руке Бритен – Универзитет Париз 7 - Дени Дидро, Франција
проф. д-р Роналд Шејфер – Универзитет од Пенсилванија, САД
проф. д-р Кристина Кона – Хеленски Американски Универзитет, Грција
проф. д-р Златко Крамарик – Универзитет Јосип Јурај Штросмаер, Хрватска
проф. д-р Борјана Просев-Оливер – Универзитет во Загреб, Хрватска
проф. д-р Татјана Гуришиќ-Бекановиќ – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
проф. д-р Рајка Глушица – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
доц. д-р Марија Годорова – Баптистички Универзитет од Хонг Конг, Кина
доц. д-р Зоран Поповски – Институт за образование на Хонг Конг, Кина
проф. д-р Елена Андонова – Универзитет „Неофит Рилски“, Бугарија
м-р Диана Мистреану – Универзитет од Луксембург, Луксембург
проф. д-р Зузана Буракова – Универзитет „Павол Јозев Сафарик“, Словачка
доц. д-р Наташа Поповиќ – Универзитет во Нови Сад, Србија

проф. д-р Светлана Јакимовска, проф. д-р Луци Караниколова-Чочоровска,
проф. д-р Ева Ѓорѓиевска, проф. д-р Махмут Челик, проф. д-р Јованка Денкова,
проф. д-р Даринка Маролова, проф. д-р Весна Коцева, доц. д-р Надица Негриевска,
доц. д-р Марија Крстева, доц. д-р Наталија Поп Зариева, проф. д-р Игор Станојоски,
проф. д-р. Лидија Камчева Панова

Главен уредник

проф. д-р Светлана Јакимовска

Одговорен уредник

проф. д-р Ева Ѓорѓиевска

Јазично уредување

м-р. Лилјана Јовановска (македонски јазик)
доц. д-р Сашка Јовановска (англиски јазик)
доц. д-р Наталија Поп Зариева (англиски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ -Штип
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А п. факс 201, 2000 Штип
Република Северна Македонија

YEARBOOK FACULTY OF PHILOLOGY

For the publisher:

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Editorial board

Prof. Dejan Mirakovski, PhD

Prof. Liljana Koleva-Gudeva, PhD

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Editorial staff

Prof. Ralf Heimrath, PhD – University of Malta, Malta

Prof. Necati Demir, PhD – University of Gazi, Turkey

Prof. Rıdvan Canım, PhD – University of Edrene, Turkey

Prof. Stana Smiljkovic, PhD – University of Nis, Serbia

Prof. Thanh-Vân Ton-That, PhD – University Paris Est, France

Prof. Karine Rouquet-Brutin PhD – University Paris 7 – Denis Diderot, France

Prof. Ronald Shafer PhD – University of Pennsylvania, USA

Prof. Christina Kona, PhD – Hellenic American University, Greece

Prof. Zlatko Kramaric, PhD – University Josip Juraj Strosmaer, Croatia

Prof. Borjana Prosev – Oliver, PhD – University of Zagreb, Croatia

Prof. Tatjana Gurisik- Bekanovic, PhD – University of Montenegro, Montenegro

Prof. Rajka Glusica, PhD – University of Montenegro, Montenegro

Ass. Prof. Marija Todorova, PhD – Baptist University of Hong Kong, China

Ass. Prof. Zoran Popovski, PhD – Institute of education, Hong Kong, China

Prof. Elena Andonova, PhD – University Neofit Rilski, Bulgaria

Diana Mistreanu, MA – University of Luxemburg, Luxemburg

Prof. Zuzana Barakova, PhD – University Pavol Joseph Safarik, Slovakia

Ass. Prof. Natasa Popovik, PhD – University of Novi Sad, Serbia

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD, Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD,
Prof. Eva Gjorgjievska, PhD, Prof. Mahmut Celik, PhD, Prof. Jovanka Denkova, PhD,
Prof. Darinka Marolova, PhD, Prof. Vesna Koceva, PhD, Prof. Nadica Negrievska, PhD,
Prof. Marija Krsteva, PhD, Prof. Natalija Pop Zarieva, PhD, Prof. Igor Stanojoski, PhD,

Prof. Lidija Kamceva Panova, PhD

Editor in chief

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Managing editor

Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Language editor

Liljana Jovanovska, MA (Macedonian language)

Prof. Saska Jovanovska, PhD, (English language)

Prof. Natalija Pop Zarieva, PhD, (English language)

Technical editor

Slave Dimitrov

Address of editorial office

Goce Delchev University

Faculty of Philology

Krste Misirkov b.b., PO box 201

2000 Stip, Republic of North Macedonia

СОДРЖИНА CONTENTS

Книжевност / Literature

Јованка Денкова

РОМАНОТ „СРЕДБА ВО ОСАМЕНАТА КУЌА“ ОД ПЕТРЕ ДИМОВСКИ
– КАКО КРИК ЗА ПОГОЛЕМА СВЕШНОСТ И ПРЕТПАЗЛИВОСТ

Jovanka Denkova

THE NOVEL “MEETING IN THE LONELY HOUSE”
BY PETRE DIMOVSKI - AS AN OUTCRY OF YOUNG PEOPLE FOR
GREATER AWARENESS AND CAUTION 9

Мерал Шехаби-Весели, Лулјета Адили-Челику

БИБЛИЈАТА КАКО ИНТЕРТЕКСТ ВО ДЕЛОТО
„ТАТКОТО МУСА ГОЛ“ НА ЧАЈУПИ

Meral Shekabi-Veseli, Luljeta Adili-Cheliku

THE BIBLE AS AN INTERTEXT IN THE WORK
BAVA MUSA LAKURIQ BY ÇAJUPI 19

Марија Леонтиќ

ПОЕТСКИТЕ КНИГИ НА ФЕРИД МУХИЌ

Marija Leontik

FERID MUNIC'S POETRY BOOKS 31

Маријана Ѓорѓиева

РЕЛИГИОЗНИТЕ АСПЕКТИ ВО ГЕРМАНСКОЈАЗИЧНАТА
ЕКСПРЕСИОНИСТИЧКА ПОЕЗИЈА

Marijana Gjorgjieva

THE RELIGIOUS ASPECTS OF GERMAN LANGUAGE
EXPRESSIONIST POETRY 43

Култура / Culture

Софија Иванова, Ана Витанова-Рингачева

ВОДАТА И КАМЕНОТ КАКО СИМБОЛИ ВО НАРОДНАТА
ТРАДИЦИЈА НА СВЕТИ НИКОЛЕ И СВЕТИНИКОЛСКО

Sofija Ivanova, Ana Vitanova-Ringacheva

WATER AND STONE AS SYMBOLS IN THE FOLK TRADITION
OF THE TOWN SVETI NIKOLE AND THE SURROUNDING AREA 57

Маријана Ѓорѓиева

СОЦИОЛОГИЈАТА И РЕЛИГИЈАТА

Marijana Gjorgjieva

SOCIOLOGY AND RELIGION 73

Јазик / Language

Билјана Ивановска, Гзим Цафери НЕОЛОГИЗМИ ВО СОВРЕМЕНИОТ ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК ПРЕКУ ПРИМЕРИ ОД ДИГИТАЛНИОТ РЕЧНИК OWID Biljana Ivanovska, Gëzim Xhaferrri NEOLOGISMS IN MODERN GERMAN PRESENTED BY THE DIGITAL DICTIONARY OWID	89
--	----

Ана Коцева THE VARIABILITY OF LINGUISTIC POLITENESS	99
---	----

Методика на наставата по јазик / Language teaching methodology

Марија Гркова-Беаер ЗНАЧЕЊЕТО НА МЕТОДИТЕ ВО НАСТАВАТА ПО СТРАНСКИ ЈАЗИК Marija Grkova-Beader THE IMPORTANCE OF METHODS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING	109
---	-----

Emin Idrizi TEACHERS' KNOWLEDGE AND INCORPORATION OF THE 21ST CENTURY SKILLS IN LANGUAGE TEACHING	119
--	-----

Преведување / Translation

Лидија Таушански, Даринка Маролова ПРАВНИТЕ АКТИ ВО ПРЕВОДОТ ОД МАКЕДОНСКИ НА ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК Lidija Taushanski, Darinka Marolova LEGAL ACTS TRANSLATED FROM MACEDONIAN TO GERMAN LANGUAGE	133
---	-----

Меги Димова, Даринка Маролова ПРИМЕНА НА ПРЕВЕДУВАЧКИ ПОСТАПКИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ПРЕВОД НА НОВЕЛАТА „МАЛИОТ ГОСПОДИН ФРИДЕМАН“ ОД ТОМАС МАН Megi Dimova, Darinka Marolova APPLICATION OF TRANSLATION PROCEDURES IN THE MACEDONIAN TRANSLATION OF THE NOVELLA LITTLE HERR FRIEDMANN BY THOMAS MANN	143
--	-----

РЕЛИГИОЗНИТЕ АСПЕКТИ ВО ГЕРМАНСКОЈАЗИЧНАТА ЕКСПРЕСИОНИСТИЧКА ПОЕЗИЈА

Маријана Ѓорѓиева¹

¹Филолошки факултет „Блаже Конески“,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје
marijanagjorgjieva@hotmail.com

Апстракт: Промената на човекот, неговото иманентно обновување, копнежот и потрагата по човечноста се присутни како доминантни мотиви во германскојазичната експресионистичка поезија. Од тој обид за ново позиционирање на субјектот произлегува и новото соочување со христијанската теологија, односно согледувањето на релацијата на поединецот со Бог. Затоа, предмет на истражување на овој труд се религиозните аспекти во поезијата на германскојазичниот експресионизам, што се анализираат во репрезентативната антологија на германскојазичната експресионистичка лирика „Зазорување на човештвото“ и во „Лириката на експресионистичката деценија“. Релацијата на субјектот со Бог ќе се анализира од аспект на зависност од Бог и отсуство на Бог.

Клучни зборови: *експресионизам, поезија, религија, Бог, христијанство, „Зазорување на човештвото“*

THE RELIGIOUS ASPECTS OF GERMAN LANGUAGE EXPRESSIONIST POETRY

Marijana Gjorgjieva¹

¹“Blaze Koneski” Faculty of Philology
Ss. Cyril and Methodius University in Skopje
marijanagjorgjieva@hotmail.com

Abstract: The change of man, his immanent regeneration, his longing and the search for humanity are present in German language expressionist poetry. From that attempt at a new positioning of the subject comes the new confrontation with Christian theology, i.e. the perception of the relation between the individual and God. Therefore, the object of research in this paper are the religious aspects in the poetry of German language expressionist poetry, which are analyzed in the representative anthology of the German language expressionist lyric “Dawn of Humanity” and in “The Lyricism of the expressionist decade”. The relation between the subject and God will be analyzed from the aspect of the dependence of God and the absence of God.

Key words: expressionism, poetry, religion, God, Christianity, “Dawn of Humanity”

Вовед

Во најзначајното дело на големиот мислител и филозоф Мартин Бубер (1878 – 1965) *Jas u Tu (Ich und Du)* (Buber, 1974), се набљудуваат дијалошките релации во кои стапува субјектот. Бубер ја истакнува интерсубјективната природа на Јас, кое постои единствено во релација со Ти, односно дека основниот зборовен пар Јас – Ти го создава светот на релацијата, на врската. Во светот на релацијата тој разликува три области: животот со природата, животот со луѓето и животот со духовните битија (ibid, 12). Тој вели дека во овие три сфери на релација: *ain jedem Du reden wir das Ewige an, in jeder Sphäre nach ihrer Weise.*“ [„Во секое Ти му се обраќаме на вечното, во секоја сфера, на свој начин“] (ibid).

Во однос на животот со духовните битија, Бубер зборува за релацијата со Бог, која за него е апсолутна и совршена. Карактеристично за релацијата со Бог е дека таа ги обединува во себе безусловната исклучивост и безусловната вклучивост. Штом ќе се случи таа поврзаност на Јас со Бог, тогаш ништо друго повеќе не е важно, тогаш исчезнува сè, а едновремено сè е важно и сè е во таа релација. И врската со природата, со другите луѓе и со Бога. Штом Јас ќе стане свесно за егзистенцијата на Бог, тогаш тоа стапува во релација со Него, а единствен предуслов за неа е субјектот да поседува вера во Бог. Човекот како материјално суштество, а како такво конечно, е носител на духот и на душата како нематеријални составни елементи, а тие како такви се бесконечни и неограничени. Бог е нематеријален, но се материјализира во Неговото создавање кое се наоѓа насекаде околу нас. Истите и сличните нешта се препознаваат, така е со човекот и со Бог. Бог го создал човекот според своето битие, така Бог се препознава во човекот и човекот во Бог.

Во релацијата со Бог од една страна го гледаме чувството кое Мартин Бубер го нарекува чувство на зависност или чувство на созданието (*Abhängigkeitsgefühl*) (ibid, 97). Од друга страна ја среќаваме формулацијата од Фридрих Ниче (Friedrich Nietzsche) дека: „Das größte neuere Ereignis-daß 'Gott tot ist', daß der Glaube an den christlichen Gott unglauwürdig geworden ist – beginnt bereits seine ersten Schatten über Europa zu werfen.“ [„Најголемиот понов настан – 'Бог е мртов', дека верата во христијанскиот Бог станала невозможна – веќе започнува да ја фрла својата сенка врз Европа.“] (Nietzsche, 1956, Band II: 205). Рихард Висер (Richard Wisser) во неговото дело *Одговорноста во менувањето на времето (Odgovornost u mijeni vremena)* (Wisser, 1988) зборува за претходните фази во историскиот развој кои довеле до оваа формулација на Ниче. Тој ја наведува мислата на Блез Паскал (Blaise Pascal 1623 – 1662) дека сето тоа што е во човекот и што е вон него, го упатува на изгубениот Бог (ibid, 190). Паскал го поставува прашањето за загатката на човековиот живот и сака да му помогне на човекот да согледа дека тој е „kralj skinut s prijestolja.“ [„крал симнат од престолот“] (ibid, 191). Тој исто така укажува на тоа дека човекот не може да забележи „ni potpuno odsustvo ni otvoreno prisustvo božanskog, ali ipak sadašnjost jednog Boga koji se skriva“ [„ниту потполно отсуство, ниту отворено присуство на Боженственото, но сепак сегашност на еден Бог Кој се крие.“] (ibid). За Ниче мислата „Бог е мртов“ е факт и тој факт им дава неизмерна и неограничена слобода на мислителите, филозофите, на „слободните духови“.

Тие се сега еманципирани од авторитетот на Бог, па затоа пред себе го имаат „das Meer, *unser Meer* liegt wieder offen da, vielleicht gab es noch niemals ein so 'offnes Meer'“ [„морето, *нашеѝо* море повторно е тука отворено, можеби никогаш немало толку 'отворено море'.“] (Nietzsche, 1956, Band II: 206)

Во германскојазичната експресионистичка лирика се евидентни противречни констелации во однос на релацијата на субјектот со Бог, односно: зависност од Бог и отсуството на Бог.

Така, во рамки на аспектот зависност од Бог ги разгледуваме песните: *Молиѝва (Gebet)* од Елзе Ласкер-Шилер (Else Lasker-Schüler), *Теѝреѝчувсѝвувам (Ich ahne dich)* од Паул Цех (Paul Zech), *Боѝ (Gott)* од Карл Отен (Karl Otten), *На Боѝа (An Gott)* од Адолф фон Хацфелд (Adolf von Hatzfeld), *И Го барам Боѝа (Und suche Gott)* од Елзе Ласкер Шилер (Else Lasker-Schüler).

Во однос на аспектот отсуство на Бог, односно чувството дека Бог е мртов ги анализираме песните: *Дијалоѝ (Zwiesgespräch)* од Ернст Штадлер (Ernst Stadler), *Земја (Erde)* од Алберт Еренштајн (Albert Ehrenstein), *Филозофија (Philosophie)* од Вилхелм Клем (Wilhelm Klemm), *Рамнина (Ebene)* од Оскар Лерке (Oskar Loerke), *Годиниѝе без Боѝа (Die gottlosen Jahre)* од Алфред Волфенштајн (Alfred Wolfenstein), *Христѝос зборува (Christus spricht)* од Алберт Еренштајн (Albert Ehrenstein), *Крајоѝ на свеѝоѝ (Weltende)* од Елзе Ласкер-Шилер (Else Lasker-Schüler), *Тужба (Klage)* од Јакоб ван Ходис (Jakob van Hoddis), *Боже слушни ... (Gott hör ...)* од Елзе Ласкер-Шилер (Else Lasker-Schüler), *Зреење (Reifung)* од Вилхелм Клем (Wilhelm Klemm), *Човек (Mensch)* од Курт Хајнике (Kurt Heynicke), *Семоќ (Allmacht)* од Август Штрам (August Stramm), *Боѝ (Gott)* од Карл Отен (Karl Otten), *Мојоѝ гроб не е ѝирамида (Mein Grab ist keine Pyramide)* од Теодор Дојблер (Theodor Döbner), *Човеку сѝани (Mensch steh auf)* од Јоханес Р. Бехер (Johannes R. Becher), *Изрека (Spruch)* од Ернст Штадлер (Ernst Stadler), *Нокѝа ѝаѝа без искриени срчи (Die Nacht fällt scherbenlos)* од Валтер Хазенклевер (Walter Hasenclever), *Нагеж (Hoffnung)* од Алберт Еренштајн (Albert Ehrenstein), *Псалм (Psalm)* од Курт Хајнике (Kurt Heynicke) и *Вени креатѝор сѝириѝус (Veni creator spiritus)* од Франц Верфел (Franz Werfel).

Зависност од Бог

Молитвата е карактеристична за луѓе кои имаат вера, додека за Фридрих Ниче, молитвата ја измислиле создавачите на религиите. Според него (Nietzsche, 1956, Band II: 130), молитвата бара од молителите да „Ruhe halten, mit Augen, Händen, Beinen und Organen aller Art: dadurch werden sie zeitweilig verschönert und – menschenähnlicher!“ [„мируваат, со очите, рацете, нозете и органите од секој вид: на тој начин тие привремено се разубавуваат и – стануваат послични на човекот!“]. Лирското Јас во песната *Молиѝва (Gebet)* (Pinthus, 1992, 318) од Елзе Ласкер-Шилер е верник во Бога и Му се обраќа на Него во молитва. Вообичаено молитвите содржат некакво барање упатено до Бога, кое молителот моли да му се исполни, бидејќи се наоѓа во некоја тешка ситуација или состојба, па во молитвата бара помош од Семоќниот. Песната започнува со интертекстуална поврзаност со Библијата. Лирското Јас е во потрага по град,

пред чија порта има еден ангел чувар на кого му недостасува едното крило. Во Откровението, во 21-та глава меѓу другото се зборува и за новиот свет град Ерусалим кој слегува од небото. „И градот немаше потреба ни од сонце, ни од месечина за да светат во него, зашто Божјата слава го осветлила ...“ (Свето писмо на Стариот и на Новиот завет, Нов завет, Откровение, стр. 302). Ангелот кој стои пред овој град е обескрилен и обезсвезден, му недостасува свездата на челото, додека лирското Јас го носи ангелското скршено крило и на своето чело неговата свезда. Поради губењето на верата во светот ангелот се обескрилил, но лирското Јас, со верата во Бога е моќно и го носи и крилото на плеќи и свездата на чело како помош во проповедањето на љубовта. Тие два знака треба да му помогнат кога ќе има работа со неверните луѓе, на кои им е потребен доказ за нештата, да ги видат, да им се покажат.

Барајќи го градот лирското Јас се движи во ноќта, тоа ја донело љубовта во светот, но едновременно и многу се изморува. Јас наоѓало закрила во Бога. Во третата строфа Јас директно му се обраќа на Бога со барање, Бог да го чува и понатаму во неговата закрила. Лирското Јас знае дека не умеет да прави многу добри нешта, па затоа смета дека во планот на Бога е на крајот. Јас го моли Бога, кога ќе одмине овој свет и ова создавање, да биде сепак вклучен во новото создавање.

Лирското Јас во оваа песна е проповедник на верата во Бога. Во својата вера тоа знае дека во новиот Ерусалим ќе имаат пристап само праведниците и оние народи кои ќе бидат спасени. Затоа Јас силно се бори на Земјата да ја проповеда љубовта, затоа „Und hab ein Leben müde mich gewacht.“ [„И се изморив бдеејќи врз мене цел живот.“] (Pinthus, 1992, 318). Лирското Јас бдеело за да не заспие, за да не испушти да ги подучува луѓето во љубовта. Таа работа на Јас не се покажала најуспешна, сепак Јас Го моли Бога да не остане заборавен и за него да се најде место во новото создавање. Лирското Јас во песната *Молиџива* зависи од Бога, го бара Бога и Неговата близина. Тоа се труди да ја шири љубовта во светот, значи да ја исполнува Божјата волја и сака засекогаш да остане со Бога.

Зависноста на созданието од Создателот ја опева и Паул Цех (Paul Zech) во песната *Те ѝрејчувсѝвувам (Ich ohne Dich)* (Pinthus, 1992, 201). *Те ѝрејчувсѝвувам* се состои од два дела со по четири строфи. Во првиот дел лирското Јас ја претчувствува и ја чувствува големата моќ на Бога. За Јас Бог е поголем од она што Јас верувало дека Тој е. Јас се чувствува како зрнце прашина во однос на Божјата семеј, дури смета дека и молитвата за него нема да има моќ. Јас мора да падне, цврстото тло под нозете исчезнува, а Бог заминува без поздрав, молчејќи. Јас е зрнце прашина кое е незначително и минливо наспроти Бог, Семејниот и Вечниот, Создателот на големата вселена. Бог е присутен и е тука, поголем од тоа што Јас си го претставува. Тој ја става на искушение верата на Јас, кое издржува. Но, сепак Бог си заминува, оставајќи го Јас само и слободно од Бога.

Во вториот дел лирското Јас се чувствува како „давеник“ [„Ertrinkender“] без Бога. Така, Јас мора да ги зарие своите прсти како канци во Божјата коса, за да Го спречи Бога да не замине пак. Јас самото се испитува со колкава сила тој се стреми кон Бога и е несигурно, до таа мера што Јас веќе не му го знае името

на Бога, а во *Римјаниџе* 10,13 пишува: „Секој, кој го призове името Господово, ќе се спаси.“ (Свето писмо на Стариот и на Новиот завет, Нов завет, Послание на апостол Павле до Римјаните, стр. 202). Лирското Јас овде не очекува ниту спас од Бога. Но, знае едно, дека Јас е како неразумен човек кој го моли Бога да се врати кај него и дека е последниот во кругот.

Во песната *Молиџва* од Ласкер-Шилер, лирското Јас знае дека е незначително ситно и дека во Божјиот план се наоѓа на крајот. И во песната *Те џреџчувствџвувам* од Цех лирското Јас исто така е свесно за својата немоќ и за својата несовершенство. Бог има исклучително големо значење за Јас, додека Јас за Бога во овие две песни е од маргинално значење. Може да го има, ама и не мора и во двете песни Јас стои некаде на работ, на крајот. Јас во однос на Бога во овие две песни се наоѓа во инфериорна позиција, Јас зависи од Бога и не сака Тој да си замине. Но, забележуваме извесна резигнираност на Јас во двете песни, токму поради индиферентноста на Бога кон Јас. Мартин Бубер го разгледува прашањето на средбата на човекот со Бога и таму тој вели: „Daß du Gott brauchst, mehr als alles, weißt du allzeit in deinem Herzen; aber nicht auch, daß Gott dich braucht, in der Fülle seiner Ewigkeit dich?“ [„Дека ти е потребен Бог, повеќе од сè, тоа го знаеш во секое време во твоето срце; но не знаеш дека ти Му требаш на Бога, во полнотата на Неговата вечност?“] (Buber, 1974: 99). И во двете песни лирското Јас нема сознание дека релацијата со Бог е двонасочна, како што Тој му е потребен на човекот, така и човекот Му е потребен на Бога.

Неможност да се изговори името на Господа наоѓаме и во песната *Боџ* (*Gott*) (Vietta, 1976: 172) од Карл Отен: „Ich kann deinen Namen nicht sagen“ [„Не можам да го кажам Твоето име.“] (ibid). Лирското Јас и овде е во инхибирана состојба, знае дека Бог е насекаде, но Тој молчи. Таквата состојба го води кон тоа и самиот човек повеќе да не си го знае своето име, туку да го изговара пелтечејки. Затоа лирското Јас во песната *На Боџа* (*An Gott*) (Benn, 1970: 148–151) од Адолф фон Хацфелд (Adolf von Hatzfeld) бара од Бога „Sieh mich, Gott, sieh, ich bin da, / sieh, ich bin schlecht, o mache du mich gut / und laß mich einmal wissen, wie es tut, / wenn man in Liebe ausgeruht. ... daß ich, o Gott, erkenne, wer du bist.“ [„Види ме Боже, види, јас сум тука, / види, јас сум лош, о направи ме Ти добар / и дај еднаш да знам, како е, / кога во џубов се почива ... за да спознаам, о Боже, кој си Ти“] (ibid, 149).

Лирското Јас сака да го спознае Божјото битие, притоа знае дека Бог е џубовта, затоа и бара еднаш да види како е тоа да се почива во џубов. Според Бубер, во релацијата на човекот со Бог најпрво треба да се позиционира битието на Бога. Бог со Неговите создавачки, откривачки и спасителни постапки стапува во релација со луѓето и им овозможува да стапат во релација со Него. Според Бубер (1974), Бог се објавува со три атрибута: духовност (*Geisthaftigkeit*), природност (*Naturhaftigkeit*, во однос на природата што ја познаваме) и личност (*Personhaftigkeit*) (стр. 158). Луѓето можат да Го спознаваат Бога само во третиот атрибут, во атрибутот да се биде личност, што Бог го објавува со испраќањето на Својот Син, Исус Христос. „Кој исповеда дека Исус е Син Божји, во него пребива Бог, и тој – во Бога. И ние ја познавме џубовта, која Бог ја има кон нас, и поверувавме во тоа дека е Бог џубов, и дека оној кој пребива во џубовта,

пребива во Бога, и Бог – во него.“ (Свето писмо на Стариот и на Новиот завет, Нов завет, Прво послание на апостол Јован, стр. 188). Љубовта нè води до таму да си го дознаеме сопственото име и да не пелтечиме кога го изговараме.

Во насловот на песната *И Го барам Боџа (Und suche Gott)* (Pinthus, 1992: 283, 284) од Елзе Ласкер-Шилер е присутен глаголот „бара“. Овој глагол претпоставува актант, некој субјект кој бара, а исто така и дека тој што бара, сака да го најде бараното. Барањето во себе носи желба за наоѓање на тоа што се бара, но и напрегнатост, неизвесност, отвореност дали тоа ќе се случи, дали ќе се обединат барањето и наоѓањето во една целина. За да бара човекот нешто, тој треба најпрво да знае што му е потребно, а потоа да почне со барањето. Во тој процес на барање човек мора да е свесен, буден, духовно присутен во сегашноста и во активноста. Колку ли е само голема радоста кога човек после барањето, доаѓа до наоѓањето? Односно колку ли е човек тажен и потиштен кога не го наоѓа тоа што го бара? Во 125 афоризам од *Веселата наука (Die fröhliche Wissenschaft)*, Фридрих Ниче исто така зборува за барањето, имено за тоа дека еден луд човек Го бара Бога. (Nietzsche, 1956, Band II: 126). Во песната *И Го барам Боџа*, лирскиот субјект исто така го бара Бога. Јас во втората строфа е долго време во ноќ „Weiß nur vom Antlitz der Nacht“ [„Го знам само лицето на ноќта“] (Pinthus, 1992: 284) и е во состојба на дремка, Јас се плаши од утрината, бидејќи лицето на раното утро е како лице на луѓе кои прашуваат.

Барањето претпоставува движење, будност и прашување, отвореност за новото. Јас дремело во темнината на незнаењето долго време и не знаело за Бога. Јас било пасивно. Бог живее во светлината, во утрото и во денот, кој за Јас е страшен бидејќи личи на љубопитните луѓе, кои поставуваат прашања. Јас – будното се препознало во љубопитноста на другите луѓе, веќе знае за својот пат, дека многу набрзо ќе Го бара Бога. Значи ќе биде будно, ќе поставува прашања и ќе треба да се движи. Но, тоа не треба да му е тешко на Јас, бидејќи „Ich bin müde vom Schlummer“, [„Уморен сум од дремење,“] (ibid), веќе е дојдено времето да се престане со дремењето и да се почне со барање. Уморот од дремењето е знак за тоа. Поттик на Јас да се разбуди и да почне да се движи е детето, кое се спомнува во првата и последната строфа. Во песната *Враќање дома (Heimkunft)* Хелдерлин (Hölderlin) вели: „Was du suchest, es ist nahe, begegnet dir schon.“ [„Тоа што го бараш, блиску е, веќе те пресретнува.“] (Heidegger, 1963: 10) Во детето Јас го препознава и го наоѓа Бога, па завршниот стих гласи „Gottgelichtete Glieder“ [„од Бога осветлени раце и нозе“] (Pinthus, 1992: 284). Детето е подарок од Бога, знак на Неговата љубов и милост спрема човекот.

Отсуство на Бог

Лирското Јас во песната *Дијалоџ (Zwiesgespräch)* (ibid, 202) од Ернст Штадлер (Ernst Stadler) исто така Го бара Бога: „Mein Gott, ich suche dich. / Sieh mich vor deiner Schwelle knien. / Und Einlaß betteln. Sieh, ich bin verirrt, mich reißen tausend Wege / fort ins Blinde, / Und keiner trägt mich heim.“ [„Боже мој, те барам. Ете, клечам пред прагот Твој. / те молам ко просјак да влезам. Ете, заталкав, илјадници патишта ме раскинуваат / во слепоста, / И никој не ме носи дома.“] (ibid). Јас овде се јавува како просјак, кој Го моли Бога да влезе

кај Него. И срцето на Јас е исполнето со страв и прашува, но „keine Antwort kommt“ [„не доаѓа одговор“] (ibid). Како и во песната *Бог* од Отен, така и овде Бог молчи. Но, потоа Јас почнува да води разговор со сопствената душа, каде ги наоѓа сите одговори. Во сопствената душа Јас го наоѓа својот роден крај: „Still, Seele! Kennst du deine eigne Heimat nicht? / Sieh doch: du bist in dir.“ [„Стиши се душо! Не ли го знаеш твојот сопствен роден крај? / Ете: ти си во тебе.“] (ibid).

На почетокот Јас знае дека Бог е тука и затоа Го бара. Лирското Јас го поистоветува Бог со роден крај, затоа моли да влезе во него. Но, бидејќи Бог не го пушта Јас да влезе во Неговиот дом, тоа е збунето и пред него има илјада патишта кон слепоста. Барајќи го Бога, Јас си го бара родниот крај, а родниот крај е „der Ort der Nähe zum Herd und Ursprung.“ [„местото на близина кон огништето и зачетокот“] (Heidegger, 1963: 23). Човекот се радува кога е во родниот крај, затоа секогаш му е тешко кога го напушта. Лирското Јас овде повторно го бара родниот крај, Бога. Значи Јас било надвор од Бога, а сега го бара Него, но Тој не го прима. Дијалогот со Бога во оваа песна е всушност монолог на лирското Јас. Тоа зборува и бара, но Бог е само слушател, Кој молчи. Сепак и молчењето е израз, на лутина, на бес, на немање што да се каже, бидејќи сè веќе се кажало? И во разговорот со сопствената душа повторно наидуваме на монолог на Јас. И тука душата негова молчи. Во секој случај отсуството на одговор од Бога, го наведува Јас да трага во себе и да го пронајде родниот крај, близината до зачетокот и радоста во себе: „Und nichts, was jemals war und wird, das nicht schon immer dein.“ [„И ништо, што некогаш било и ќе биде, што не било веќе твое.“] (Pinthus, 1992: 202).

Лирското Јас во песната *Земја (Erde)* (Benn, 1970: 113,114) од Алберт Еренштајн покажува лутина и бес поради Божјата пасивност: „das Herz des Herrn schläft lahm, / er liebt die Welt nicht mehr, / die Erde liegt erfroren. / Wenn ich Gott, den reichen Bettler, treffe, / werde ich für ihn erröten. / Ihn töten, töten, töten!“ [„Срцето на Господа спие тромо, / Тој не го љуби повеќе светот, / Земјата е замрзната. / Ако Го сретнам Бога, богатиот просјак, / ќе се вцрвам за Него. / Да Го убиеме, да Го убиеме, да Го убиеме!“] (ibid, 114). Се поставува прашањето дали е можно Создателот да не си го љуби создаденото.

Во песната *Филозофија (Philosophie)* (Pinthus, 1992: 73) од Вилхелм Клем (Wilhelm Klemm) субјектот е „Ние“ и тоа Ние е во општо незнаење, туѓо им е значењето на ѕвездите: „Fremd ist uns, was die Sterne bedeuten.“ [„Туѓо ни е, што значат ѕвездите.“] (ibid). Ние извикуваат и дека не знаат што е Бог: „Wir wissen nicht, was Gott ist!“ [„Не знаеме што е Бог!“] (ibid).

Во насловот на песната на германски јазик *Рамнина (Die Ebene)* (Vietta, 1976: 159) од Оскар Лерке (Oskar Loerke), во таа метафора од светот на природата, на германски јазик трипати се среќава гласот „е“. За него пишува Франц Верфел во статијата *Именкаџа и глаголови (Substantiv und Verbum)* (Best, 1976: 157–163) и токму укажува дека гласот „е“ означува „alles Ebene, alles unendlich als Fläche in die Ferne Gestreckte.“ [„сè што е рамно, сè што е бескрајно распространето како површина во далечината.“] (ibid, 161). Значењето на гласот „е“ сосема соодветствува на состојбата опишана во оваа песна, дека е погребан Бог. Бог умрел и веста дека Тој е погребан ја носи ветрот. Со смртта на Бог

светот се претвора во голема рамнина и тој не нуди повеќе можност да е роден крај на луѓето. Но, човекот има силна потреба да се потпира на нешто или некого. Ако Бог повеќе го нема, а човекот се потпирал на Него, Бог му бил на човекот потпора, сега тој има пред себе само рамнина. Во што ќе наоѓа сега човекот потпора? Во песната *Годиниџе без Боџа* (*Die gottlosen Jahre*) (Pinthus, 1992: 70) од Алфред Волфенштајн (Alfred Wolfenstein), авторот го кажува токму тоа: „Und ist kein Boden mehr, kein Traum zu schreiten“ [„И нема повеќе почва, нема сон да се зачекори“] (ibid). Губењето на Бога за човекот значи губење на релацијата на човека со Бог, губење на почвата под нозете и на цврстата потпора во животот. Бог и верата на човекот му давале перспектива и цел, кон која се стремел човекот. За тоа зборува и Алберт Еренштајн во песната *Христос зборува* (*Christus spricht*) (Vietta, 1976: 159). Лирското Јас ја опишува овде состојбата на светот, кој без Бога се смрзнува, бидејќи го нема повеќе Сонцето, ја нема топлината што тоа ја дава. Во Првото послание на апостолот Јован 1,5 се вели: „Бог е светлина, и во Него нема никаква темнина.“ (Свето писмо на Стариот и на Новиот завет, Нов завет, стр. 185). Го нема повеќе огнот – луѓето го згаснале. Така, ниту Месечината е Месечина, ниту морето е море, ниту светот е свет. Единствено паѓа ноќта. Ништо не е повеќе тоа што некогаш било. Со паѓањето на Бога се срушиле сите вредности и морални критериуми што постоеле дотогаш. Сега светот е само една рамнина, која личи на пустина, исполнета само со песок. Затоа Ниче вели: „Die Wüste wächst: weh dem, der Wüsten birgt!“ [„Пустината расте: тешко на оној, кој крие пустини!“] (Nietzsche, 1956, Band II: 1247). Се поставува прашањето, каков е тој растеж на пустината, квалитативен или квантитативен. Дали има уште нешто да се опустошува после пустошот оставен со смртта на Бога? Хајдегер смета дека „Die Verwüstung ist die auf hohen Touren laufende Vertreibung der Mnemosyne.“ [„Опустошувањето е изгонување на сеќавањето во голем замав.“] (Heidegger, 1992: 18). За Хајдегер во мислата на Ниче „Пустината расте“ пустината е отсуство на сеќавања. Опустошувањето е изгон на сеќавањето. Современиот човек нема повеќе сеќавања, тој не се сеќава на времето кога човекот бил во релација со Бог, кога Бог живеел. Но „Тешко на оној, кој пустини крие“. Оваа закана сепак навестува дека ќе има луѓе кои ќе чуваат некои сеќавања на соживотот со Бог, на времето кога светот бил во Божјата светлина и кога луѓето се учеле да љубат. Штом ќе има луѓе кои кријат пустини, за нив тие пустини, односно сеќавања, се од големо значење. Човекот го крие тоа нешто што за него е скапоцено, што другите не треба да го видат или да го најдат, ако го побараат. Зошто Ниче им се заканува на тие луѓе, кои сепак ќе кријат сеќавања? Што ќе биде тешкото за нив? Со тоа што тие ќе ги кријат сеќавањата на постоењето на Бог, ќе се издвојуваат од другите, ќе бидат осамени и обременети во тоа сознание. Бидејќи за нив Бог е жив, наспроти оние кои Го заборавиле Бог. Заповедта на Ниче гласи: „Човеку, покажи Го Бог!“.

Смртта на Бог се претставува во песната *Крајоџ на светиоџ* (*Weltende*) (Benn, 1970: 28) од Елзе Ласкер-Шилер (Else Lasker-Schüler). Светот и срцата на луѓето стануваат гробница на Бога. Над светот се надвива тешка сенка која го оптоварува и го прави светот да е како гробница. Во песната се опева тагата на луѓето кои се соочуваат со одлуката да се убие Бог. Затоа светот е исполнет

со плач, над него се надвива тешка сенка на тагата и на безнадежноста. Но, можат ли луѓето да го убијат Бога? Дали одлуката на луѓето за смртта на Бога исто така и значи негова смрт? Тој е сеприсутен „Denn sollte in Wahrheit Gott auf Erden wohnen? Siehe, der Himmel und aller Himmel Himmel können dich nicht fassen“ [„Но, зар Бог ќе сака да живее на земјата! Небото и небото на небесата не се доволни да Те собираат.“] (Свето писмо на Стариот и на Новиот завет, Стар завет, Трета книга царства, стр. 378). Затоа во вториот стих пишува „als ob der liebe Gott gestorben wär“ [„небаре умрел драгиот Бог] (Benn, 1970: 28. Препев: Томовски 1978, стр. 110). Човештвото донело одлука Бог да умре, но дали Бог со таа одлука навистина умира, дали егзистенцијата на Вечниот и Семоќниот зависи од одлуката на човештвото? Или пак, човекот покажува дрска надменост? Бог умира во светот, во срцата на луѓето, затоа тие плачат, нивните срца се опустошени без Бог, без Пријателот. Во релацијата со Бога луѓето зависеле од Него, но во исто време и биле слободни од Него. Сега сосема се ослободуваат од Него, така што човештвото е во слобода од Бог. Таа слобода носи страв, како што наведува Јакоб ван Ходис (Jakob van Hoddis) во песната *Тужба (Klage)*: „Mich packt die Angst, daß ich mein Heil verliere.“ [„Ме фаќа страв, да не го изгубам спасот.“] (Vietta, 1976: 160), замрзнување на светот, на срцата на луѓето и горчина според Ласкер-Шилер во песната *Боже слушни ... (Gott hör ...)* überall – die Bitternis – in jedem Kerne.“ [„И насекаде – горчина – во секое зрно.“] (ibid, 169). Со смртта на Бога човекот се осудува на конечност, бидејќи со Бога исчезнува и бесмртната душа на човекот, како и можноста за вечно заедништво со Бога. Без Бога, човекот е осуден на смрт, на самотија, односно исчезнува релацијата Јас – Бог. Бог е љубовта, а љубовта според Вилхелм Клем (Wilhelm Klemm) во песната *Зрење (Reifung)* (Pinthus, 1992: 203) е таа која на човека му ја покажува вечноста и го води во неа „Und sah das Grenzenlose so nahe / Wie das Gesicht einer geheimnisvollen Geliebten“ [„И безграничното го видов толку близу / Ко ликот на таинствената љубена.“] (ibid). Дали луѓето научија да љубат? Знаат ли веќе да љубат? „... оти љубовта е од Бога, и секој, кој сака, е роден од Бога и Го познава Бога; кој не сака, тој не Го познал Бога, оти Бог е љубов.“ (Свето писмо на Стариот и на Новиот завет, Нов завет, Прво послание на апостол Јован, стр.187). Субјектот „Ние“ во песната *Крајот на свештои* наоѓа спас во Ти, во другиот, во близината со него и во бакнежот. Дали со немањето на Бога и љубовта кон Него, човекот е способен воопшто да љуби? Заповедта од Исус Христос гласи: „Возљуби Го Господа, својот Бог, со сето свое срце, и со сета своја душа, и со сиот свој разум. . . . Возљуби го својот ближен како себеси!“ (Свето писмо на Стариот и на Новиот завет, Нов завет, Евангелие според Лука, стр. 32). Областите на љубовта се насочени кон три аспекта: љубов кон Бога, кон ближниот и кон себе. Со убивањето на Бога, останува љубовта кон ближниот и кон себе. Дали може сè уште да ја има љубовта кон ближниот, немајќи ја љубовта кон Бога? Доколку исчезнува релацијата Јас – Бог, тогаш што доаѓа на испразнетото место, односно на испразнетите места?

Анализирајќи го натчовекот (Übermensch) на Ниче, Хајдегер го дефинира натчовекот како, „Jener Mensch aber, der inmitten des Seienden zum Seienden sich verhält, das als solches Wille zur Macht und im Ganzen ewige Wiederkunft des

Gleichen ist, heißt der Übermensch.“ („Но, оној човек, кој среде битствувачкото се однесува кон битствувачкото, коешто како такво е волјата за моќ и во целина вечно враќање на истото, се вика Натчовек.“) (Heidegger, 1961, Band II: 292). Во песната *Човек (Mensch)* (Pinthus, 1992: 274, 275) од Курт Хајнике (Kurt Heynicke) тој вели:

Ich bin über den Wäldern,
grün und leuchtend,
hoch über allen,
ich, der Mensch. ò

„Јас сум над шумите,
зелен и блескам,
високо над сите,
Јас, човекот.“ (ibid, 274)

Кај Август Штрам (August Stramm) во песната *Семок (Allmacht)* (ibid, 203) се вели: „Du siegst Gott!“ [„Ти Го победуваш Бога!“] (ibid). Карл Отен во песната *Боџ (Gott)* (Pinthus, 1992: 204, 205) повикува: „Rüste dich mit allem, was du bist in deiner echten, nur dir erschlossenen Erkenntnis, du Einziger, du Mensch!“ [„Опреми се со сè што си ти, во твоето вистинско спознание, само на тебе откриено, ти Единствен, ти Човеку!“] (ibid, 205). На местото на релацијата на Јас со Бога, ја има само релацијата Јас – Јас, која Ниче ја именува како натчовек. Натчовекот го надминува, напушта и го негира дотогашниот човек и оди по патот на создавање на човештво кое се сака себеси (Heidegger, 1961, Band II: 292). Натчовекот го негира разумот на дотогашниот човек и ја преобразува неговата субјективност од субјективност на безусловен разум во безусловна субјективност на волјата за моќ. (ibid, 303). Во *Така зборуваше Заратустра (Also sprach Zarathustra)*, Ниче вели: Tot sind alle Götter: nun wollen wir, daß der Übermensch lebe“ [„Мртви се сите богови: сега сакаме да живее Натчовекот.“] (Nietzsche, 1956: 340). „Ние“ се сите луѓе кои го спознале основниот карактер на битствувачкото како волја за моќ. „Mein Wollen ist ein Weltorkan.“ [„Моето саќање е светски оркан“] (Pinthus, 1992: 223), извикува лирското Јас во песната *Мојој гроб не е пирамида (Mein Grab ist keine Pyramide)* од Теодор Дојблер (Theodor Däubler). Натчовекот значи очовечување на битствувачкото, значи волја за моќ и за власт над природата. Тој во себе има одредено количество студ, јаснотија, цврстина, логика пред сè, среќа во духовноста, концентрација, омраза за чувството, омраза за многукратното, несигурното, колебливото, омраза за краткото, убавото, љубезното. (Heidegger, 1961: 292, 310). Затоа треба да дојде новото време, за новиот човек, за натчовекот, па затоа Јоханес Р. Бехер (Johannes R. Becher) во песната *Човеку сѝани (Mensch stehe auf)* (Pinthus, 1992: 253–258) бара од човекот: „Mensch Mensch Mensch stehe auf stehe auf !!!“ [„Човеку човеку човеку стани стани !!!“] (ibid, 258) и Ернст Штадлер (Ernst Stadler) исто така го упатува барањето: „Mensch, werde wesentlich!“ [„Човеку, осуштини се!“] (Pinthus, 1992: 196) во песната *Изрека (Der Spruch)* (ibid.). А суштината на човекот е натчовекот, од човекот се бара да дојде до натчовекот, затоа Влатер Хазенклевер (Walter Hasenclever) во песната *Ноктиа ѝаџа без искршени срчи (Die Nacht fällt scherbenlos)* бара: „Wer treu ist, wird dem Menschlichsten gehören.“ [„Кoj е верен, ќе му припаѓа на најчовечкото.“] (Pinthus, 1992: 129). Веќе кажавме дека на натчовекот чувствата му се омразени, така, сметаме дека тој не умее да љуби. Другите луѓе никако, а себе? Љубов ли е тоа?

Секако дека луѓето умеат да љубат и да сочувствуваат не само со луѓе. Лирското Јас во песната *Надеж (Hoffnung)* (Pinthus, 1992: 283) од Алберт Еренштајн на една стара фотелја, на која ѝ фали ногарка, за момент ѝ ја враќа функцијата, седнувајќи нежно врз неа. Човекот нема моќ да направи слепите камења да прогледаат, но има моќ да се сожале на стари предмети и да им даде живот на нив. Со својата посветеност, сочувствување и љубов човекот може да оживотворува, да враќа во живот и да подарува радост. Колкава е само таа моќ на човекот! И колкава е само голема надежта дека човекот научил да љуби.

Заклучок

Врз основа на овие анализи согледуваме дека во германскојазичната експресионистичка поезија е присутна религиозноста и желбата на лирското Јас да оствари релација со Бог. Тоа ја бара Неговата близина и без Него се чувствува осамено, како давеник и како зрнце прашина. Лирското Јас е во инхибирана состојба, бидејќи Бог молчи и си заминува. Со губењето на Бог и со Неговата смрт, светот замрзнува, ја нема повеќе светлината и топлината и над него се надвива сенката на тагата и на безнадежноста. За човекот тоа значи дека ја губи цврстата потпора во животот со што стекнува чувство дека неговото срце е опустошено. Секако дека огромно влијание за ваквата состојба и чувство има атмосферата на Првата светска војна со нејзината бруталност, со убивањето и сеопфатното присуство на злото и смртта, што доведува до тоа човекот да стане нечовек. Сепак, приказ дека опустошувањето не ги зафатило сите, дека не се уништило сеќавањето на Бога кај сите луѓе се повиците во песната *На Боџа (An Gott)* од Елзе Ласкер-Шилер „Gott, wo bist du?“ [„Боже, каде си?“] (Pinthus, 1992: 198); во песната *Зрење (Reifung)* од Вилхелм Клем „Wo finde ich, o Herr, deine ewigen HŠnde!“ [„Каде ќе ги најдам, о Господи, Твоите вечни раце!“] (Pinthus, 1992: 203); во *Псалм (Psalm)* од Курт Хајнике „und mein Herz sehnt sich nach Gott.“ [„и моето срце копнее по Бога“] (Pinthus, 1992: 327); и во *Вени креативор сџиритус (Veni creator spiritus)* од Франц Верфел „Komm, heiliger Geist, Du schöpferisch!“ [„Дојди, Свет Дух, Ти создавачки!“] (Pinthus, 1992: 321). Стиховите што ги разгледавме, во секој случај укажуваат на придобивката од германскојазичната експресионистичка поезија за повторното согледување на религиозната тематика како суштински составен дел на човечкиот живот.

Користена литература

На кирилица

- [1] *Светото писмо на Сџарииџ и на Новиоџ заветџ* (1991). Љубљана: Delo-Tiskarna.
- [2] Томовски, Д. (1978). *Германскаџа џоезија на XX век*. Скопје: Македонска ревија.

На латиница

- [1] Benn, G. (1970). *Lyrik des expressionistischen Jahrzehnts. Von den Wegbereitern bis zum Dada*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG.
- [2] Best, von O. (Hg.) (1976). *Theorie des Expressionismus*. Stuttgart: Philipp Reclam jun.

- [3] Buber, M. (1974). *Ich und Du*. Heidelberg: Verlag Lambert Schneider/Lothar Stiehm GmbH.
- [4] Heidegger, M. (1963). *Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- [5] Heidegger, M. (1992). *Was heißt Denken?* Vorlesung Wintersemester 1951/52. Stuttgart: Philipp Reclam jun.
- [6] Heidegger, M. (1961). Nietzsche. Zweiter Band. Pfullingen: Verlag Günther Neske.
- [7] Nietzsche, F. (1956). *Werke in drei Bänden*. München: Carl Hanser Verlag.
- [8] Pinthus, K. (Hg.) (1992). *Menschheitsdämmerung*. Ein Dokument des Expressionismus. Mit Biographien und Bibliographien. Berlin: Ernst Rowohlt Verlag.
- [9] Wisser, R. (1988). *Odgovornost u mijeni vremena. Vježbe pronicanja u duhovno djelanje: Jaspers, Buber, C. F. v. Weizsäcker, Guardini, Heidegger*. Sarajevo: Svjetlost.
- [10] Vietta, S. (Hg.) (1976). *Lyrik des Expressionismus*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

